

Гончарук В. В.,

викладач кафедри хімії, екології та методики їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Черкаська область, Україна

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ – СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Людина була і залишається невід'ємною частиною природи, тому її життєдіяльність цілком залежить від благополуччя природного середовища. Гармонійні стосунки людини і природи є запорукою життєздатності і здоров'я людської цивілізації. ХХІ століття, проте, характеризується різким порушенням рівноваги природного середовища, що зумовлюється некерованою науково-технічною діяльністю, хижацьким природокористуванням, забрудненням середовища, неконтрольованим землекористуванням, розширенням рамок урбанізації, порушенням норм експлуатації природних ресурсів, переважанням матеріальних потреб над духовними, відсутністю контролю з боку відповідних державних органів за дотриманням норм природокористування тощо. Причинами такого невтішного стану довкілля є відсутність сформованого екологічного світогляду людини, недосконалість природоохоронних компетенцій усіх верств населення, недостатність екологічного виховання на всіх рівнях освіти і, як результат, складна екологічна криза. В умовах сьогодення маємо всі ознаки екологічної катастрофи, які стосуються не лише України, а й усього людства.

Проблема екологічного виховання школярів на початку ХХІ століття науково оформилася в достатньо чітку стратегію, яка має впроваджуватися у практику роботи сучасної школи і тих інституцій, які реалізують педагогічну взаємодію з учнями. Проблема екологічного виховання учнів була і залишається актуальною як для науковців – представників різних галузей знань, так і для педагогів-практиків.

Дослідженню цієї проблеми присвячені праці педагогів, філософів, психологів, екологів, медиків, соціологів та ін. Так, її педагогічний інструментарій став предметом дослідження вітчизняних науковців, з-поміж яких: О. Біда, В. Вербицький, С. Дерябо, О. Киричук, Г. Прошанський, А. Сидельковський, І. Суравегіна, В. Танська, В. Ясвін та ін. Міжпредметний аспект екологічної освіти досліджували М. Гриньова, Г. Мегалінська, Д. Трайтак, А. Волкова, Т. Литвинова, Л. Немець, В. Ніколіна, О. Плахотнік, А. Сиротенко та ін. Теоретико-методичні аспекти екологічного виховання розкривали Д. Мельник, І. Павленко, І. Коновальчук, Н. Кравець, Н. Пустовіт, Л. Стахів, З. Плохій, Г. Тарасенко та ін.

Концепцією екологічної освіти України визначено завдання формування основ екологічної компетентності, морально-ціннісних орієнтацій особистості, що є необхідною передумовою розуміння сутності природи, переосмислення власної поведінки в межах гуманістичних ціннісних орієнтирів щодо природи [1].

Екологічне виховання – це процес активного формування системи знань і уявлень про взаємини всіх природних факторів та їх взаємозалежність у відповідній єдності із природоохоронними моральними установками. Зміст екологічного виховання охоплює декілька послідовних етапів, кінцевою метою яких є особистість зі сформованою екологічною культурою. Екологічну культуру розуміємо як соціально значущу діяльність у сфері взаємодії суспільства і природи у взаємозв'язку з її результатами (матеріальними і духовними цінностями, правовими нормами, народними звичаями і традиціями).

Роль природи в морально-етичному розвитку дитини розкривали видатні педагоги минулого Дістервег, Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинський. Вони піднімали питання виховання в дітей «почуття природи» як почуття її благодійного впливу на людину. Проти формального вивчення природи і байдужого ставлення до неї виступали російські просвітителі В. Белінський, М. Добролюбов, Д. Писарєв, М. Чернишевський. Вони закликали до того, щоб ще з дитячого закладу діти отримували повноцінні знання про природу, підкреслювали вплив цих знань на

формування моральних якостей особистості, які визначають поведінку людини в природі. Великий педагог К. Ушинський схвалював спілкування дитини з природою і вказував на те, що виховний вплив природи дуже мало цінується педагогікою.

Багата педагогічна спадщина В. Сухомлинського – вагомий внесок у теорію і практику виховання в учнів відповідального ставлення до природи. У своїх працях педагог показав, що лише тоді формується бережливе ставлення до природи, коли дитина поліпшує навколишнє середовище своєю працею.

Великі педагоги закликали не відділяти життя і діяльність дітей від природи, вчили розумно, цілеспрямовано пізнавати і відчувати її фарби, звуки, форми, різноманітність, що і сприятиме поліпшенню навколишнього середовища.

Визначено, що екологічне виховання й освіта – це психолого-педагогічний процес, спрямований на формування у людини знань наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації й активної життєвої позиції в охороні природи.

Питання екологічного виховання були актуальними завжди, проте сьогодні існує тенденція до їхнього загострення і глобалізації, у зв'язку з чим вони стають надважливими і потребують компетентного розв'язання. Такі виклики сучасного світу як глобалізація, технізація, урбанізація, інформатизація, міграційні, демографічні процеси ускладнюють її, вимагаючи пошуку інноваційних підходів і модерних технологій.

На початку XXI століття екологічні проблеми набирають нового змісту з огляду на суспільні процеси екологічної кризи, мілітаризації, технізації, розвитку новітніх технологій, міграції, урбанізації, які поряд із користю несуть значну загрозу природі та людині. З огляду на це визначилася тенденція до перегляду екологічного виховання школярів, формування якого має базуватися на екологічній культурі та екологічній компетентності особистості з раннього віку.

Завданнями екологічного виховання учнів є:

- виховання любові, чуйності, доброзичливого ставлення до об'єктів природи;
- виховання потреби в спілкуванні з природою, уміння спостерігати й відчувати її красу й гармонію;
- розвиток інтересу, прагнення до пізнання природи;
- виховання культури поведінки, відповідальності за свої вчинки в природі;
- формування здатності й умінь піклуватися про природні об'єкти;
- вести здоровий спосіб життя, дбати про збереження свого здоров'я;
- здійснювати екологічно спрямовану діяльність.

Усі заходи, що організовують педагоги з екологічного виховання мають відповідати вимогам програми Нової української школи, що ґрунтується на принципі природовідповідності, і допомагати в організації сфери життєдіяльності дитини. При цьому важливо використовувати інтегрований підхід до розв'язання завдань через практичну діяльність у природі, залучаючи музичну, зображувальну, мовленнєву, ігрову форми роботи.

Наукові підходи до екологічного виховання в сучасних умовах розроблені в дослідженнях І. Іваненко, Н. Пустовіт, Л. Шаповал та ін. Екологічне виховання – це система педагогічної діяльності, спрямована на розвиток у дітей екологічної культури. Сьогодні є очевидним, що екологічне виховання учнів – це не лише забезпечення їх відповідними знаннями, а й формування в них екологічної компетентності, усвідомлення екологічної цінності природного середовища у єднанні з людиною. Екологічне виховання допоможе учневі пізнавати світ у всій його красі, співчувати живим істотам, що страждають, навчить учнів любити природу, дбайливо ставитися до навколишнього середовища, орієнтуватися в основних фактах забруднення природи, прихильно ставитися до тих, хто опікується природою [2].

В. Сухомлинський радив використовувати природу у вихованні в дітей поваги до всього живого, він вважав, що з цього починається повага до людини, інтерес до

її життя, гуманізм. Для педагога було важливим підібрати такі слова для супроводу спостережень у природі, які відповідали б завданням екологічного виховання [2].

Через емоційне спілкування з природою дорослі мають впливати на виховання в дитини позитивного емоційного ставлення до самої себе. В. Сухомлинський стверджував, що бачення й переживання краси навколишнього світу – одне з головних джерел розуміння й переживання радості буття, краси життя, неповторності й унікальності думки про цінність життя [2, с. 110].

Вважаємо, що в умовах сьогодення слід чітко сформулювати і практично реалізувати основні стратегічні та тактичні напрями розвитку екологічної освіти. Вони окреслені у державних і освітніх документах, а їхніми завданнями визначено: створення екологічно сприятливого життєвого простору; необхідність впровадження екологічної культури в освітньому просторі; екологізація усієї освіти; посилення мовної, інформаційної, екологічної, валеологічної, економічної, правової підготовки учнів; необхідність підготовки фахівців із новим екологічним мисленням для сталого розвитку тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція екологічного виховання в Україні. *Інформаційний збірник МОН України*. 2002. №7. С. 10-11.
2. Сухомлинський В. Павлиська середня школа. *Вибрані твори: в 5 т.* К.: Рад. школа, 1976. Т. 4. 640 с.